

Наукова бібліотека СумДПУ імені А. С. Макаренка

*Бібліоінформина до 150-річчя з часу
заснування першого наукового товариства*

*«Історичне товариство
Нестора Літописця»*

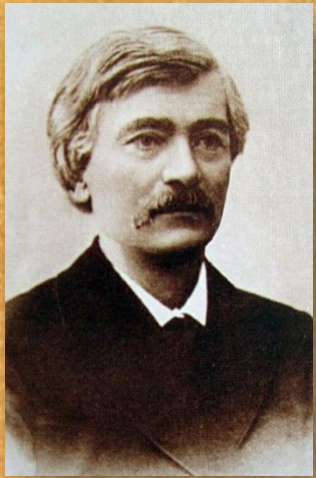
2023

Дослідження минулого української науки доби її початкової професіоналізації та інституціоналізації – одна з найважливіших тем вітчизняної історіографії сьогодення. Це й зрозуміло, адже вагомим завданням сучасної україніки є пошук витоків власної фахової ідентичності, відтворення розірваної попередньою добою наукової традиції.

І. Демуз

Однією з форм організації науки у другій половині ХІХ століття стало Історичне товариство Нестора-Літописця. Наукове об'єднання вчених існувало у Києві у 1872–1931 роках. Наукова діяльність багатьох відомих українських істориків була пов'язана з діяльністю цього товариства, серед яких: В. Антонович, Д. Багалій, М. Грушевський, М. Довнар-Запольський, В. Іконников, О. Левицький, І. Лучицький, М. Максимович.

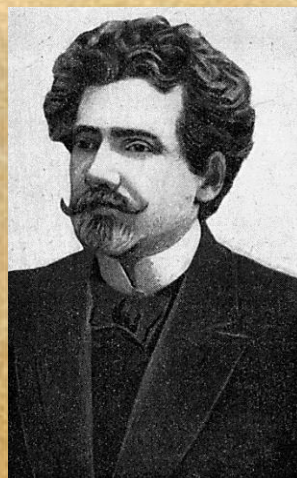
В. Антонович

Д. Багалій

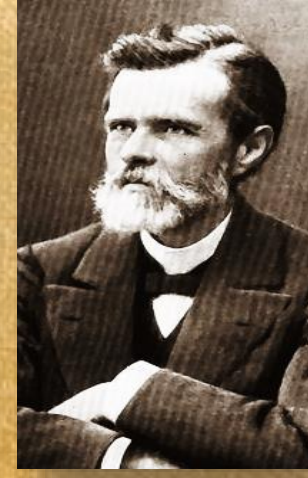
М. Грушевський

М. Довнар-Запольський

В. Іконніков

О. Левицький

М. Максимович

Створення наукового осередку Нестора-Літописця, було підготовлено багаторічною працею київських вчених. Ще в 20-ті роки ХІХ століття сформувалася група краєзнавців у складі: С. Анненкова, М. Берлинського, Є. Болховітінова, К. Лохвицького та інших науковців того часу, які плідно вивчали місцеву історію.

Активізувалася ця робота після відкриття у 1834 році у Києві Університету Святого Володимира.

За свідченням М. Максимовича, на початку 1841 року, – «задумано й організовано було заснування в Києві історичного товариства». У 1870 році М. Максимович повертається до думки про створення науково-історичного товариства та складає проєкт статуту Київського товариства історії, старожитностей і літератури при Університеті Святого Володимира, але реалізувати даний проєкт йому не вдалося через перешкоджання влади.

Знаючи про плани М. Максимовича, доцент Університету Святого Володимира І. Хрущов разом з професором Київської духовної академії І. Малишевським представили проект статуту Історичного товариства Нестора-Літописця.

Проект статуту Історичного товариства був затверджений урядом 24 листопада 1872 року. В середині січня 1873 року відбулося урочисте відкриття Історичного товариства Нестора-Літописця. До складу товариства увійшли 11 членів-засновників.

У 1874 році відбулося об'єднання Історичного товариства Нестора-Літописця та Київського товариства історії, старожитностей і літератури при Університеті Святого Володимира.

Виходячи з періодизації історії вітчизняної історіографії, становлення і розвиток Історичного товариства Нестора-Літописця, розподіляється на три етапи.

Початковий етап (1872–1893 рр.) – період формування й становлення товариства. Цей процес був ускладнений важким фінансовим становищем та боротьбою двох осередків, котрі представляли офіційний та ліберальний напрями у вітчизняній історіографії. Представниками напрямків були – І. Хрущов та М. Максимович. Робота Історичного товариства Нестора-Літописця велася згідно з першим його статутом. «Справами товариства керувала Рада на чолі з головою, якого обирали на три роки.

Основне місце на початковому етапі діяльності Історичного товариства Нестора-Літописця концентрувалося на вирішенні організаційних питань та обговоренні доповідей. Доповіді торкалися історії України, історіографії, бібліографії, археології, загальної історії, історії літератури. Найбільш плідно з вивчення історії України працювали Д. Багалій, В. Іконников, О. Котляревський, О. Лазаревський, О. Левицький, І. Лучицький.

У 1874 році В. Іконников виступив з публічними лекціями з жіночого питання освіти для жінок, а в 1876 році увійшов до створеного при Київському університеті комітету по влаштуванню в Києві Вищих жіночих курсів.

Фактично Володимир Степанович Іконников – один із фундаторів вищої жіночої освіти в Україні, оскільки завдяки його зусиллям у 1878 році було створено перший в Україні вищий навчальний заклад для жінок – київські Вищі жіночі курси.

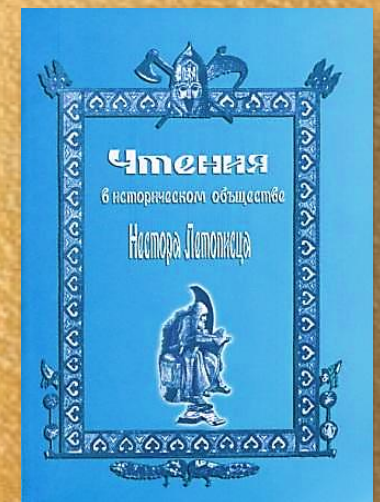
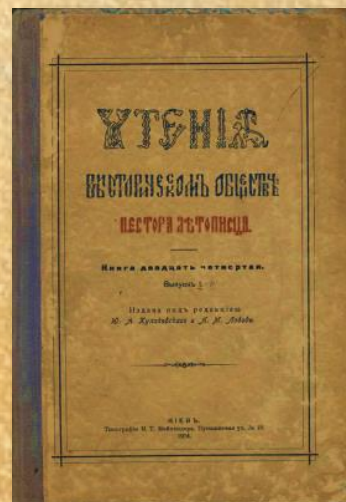

В 1881 році В. С. Іконников став завідувачем курсів і був ним до 1889 року. Курси пережили складний період, урядом Олександра III Вищі жіночі курси було закрито.

У 1904 році Володимир Степанович добився відкриття курсів. До речі, і його дружина, Анна Леопольдівна, змогла отримати вищу освіту на цих курсах.

Другий етап (1894–1917 рр.) характеризується активізацією діяльності товариства та зростанням його авторитету. Форми і методи роботи Історичного товариства Нестора-Літописця визначались його другим статутом, у складанні якого взяли участь М. Дашкевич та М. Володимирський-Буданов. На другому етапі діяльності товариства активно проводилася видавнича робота. Було видано 17 книг «Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца».

Третій етап (1917–1931 рр.) – припадає на буремну добу громадянської війни та та після неї.

В Історичному товаристві Нестора-Літописця відбулися зміни організаційного і наукового характеру. Після реорганізації Університету Святого Володимира наприкінці 1921 року товариство Нестора-Літописця приєдналося до Всеукраїнської Академії наук на правах повної автономії у внутрішній науковій діяльності.

Робота Історичного товариства Нестора-Літописця при Всеукраїнській академії наук регламентувалася третім статутом.

Радянський період, існування товариства визначався марксистсько-ленінським підходом до історичної науки.

У працях 1920–1930-х рр. історія товариства була висвітлена фрагментарно.

Праці члена товариства В. Базилевича становлять звіти про роботу організації у перші роки радянської влади. Науковець указував на те, що товариство у 1919 р. призупинило свою роботу до 1921 року, але ліквідоване не було.

У 1922 році товариство налічувало 212 членів. В. Базилевич констатує, – що за 50 років діяльності Історичне товариство Нестора-Літописця провело понад 600 засідань, на яких прочитано більше 1200 доповідей з історії, археології, краєзнавства та історії літератури.

Аналіз наукової роботи діячів товариства в 1920-х рр. здійснювали П. Бензя, О. Гермайзе, П. Кияниця, М. Нечкіна.

Суспільно-політичні реалії, в яких працювали дослідники диктували виявлення критичного ставлення до архівних матеріалів та висвітлення проблем історії з позицій тогочасної ідеології.

З цього часу розпочалася свідомо фальсифікація подій та замовчування здобутків історичної науки. Знехтування науковими працями членів товариства Нестора-Літописця призвело до його ліквідації у другій половині 1920-х – на початку 1930-х рр. Але за час своєї діяльності товариство провело значну громадську та наукову роботу. Здійснювалась видавнича діяльність, поширювались історичні знання, велася активна праця з охорони та досліджень пам'ятників історії і мистецтва, члени товариства брали участь у наукових конференціях. Все це було значним вкладом у розвиток вітчизняної історичної науки другої половини XIX – початку XX століття.

Літературні публікації стосовно Історичного товариства Нестора-Літописця

Баженів, Л. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку XX століття. Становлення, Історіографія. Бібліографія [Текст] / Л. Баженів. – Хмельницький, 1995. – 256 с.

Крайній, К. Історики Києво-Печерської Лаври XIX – початку XX століть [Текст] / К. Крайній. – Київ : Університетське видавництво «Пульсари», 2000. – 240 с.

Круглова, Л. Б. Публікація джерел з історії України на сторінках наукового часопису «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца» (1879–1914 pp.) [Текст] : автореф. дис. ... канд. істор. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальність історичні дисципліни» / Л. Б. Круглова ; КНУ ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 15 с.

Войцехівська, І. Н. Києвознавство у творчості В. С. Іконникова [Текст] / І. Н. Войцехівська // Вісник київського університету. Історія. – Київ, 1997. – Вип. 36. – С. 75–81.

Воронов, В. І. Проблеми історії історичної науки в працях О. М. Лазаревського [Текст] / В. І. Воронов // Історія та культура Подніпров'я. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 74–83.

Гермайзе, О. Праця Київського наукового товариства на тлі наукового життя Наддніпрянської України [Текст] / О. Гермайзе // Україна. – 1929. – № 1/2 (кн. 32). – С. 31–37.

Зайцева, З. І. Наукові товариства як інституції української науки другої половини ХІХ – початку ХХ століття [Текст] / З. І. Зайцева // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи : збірник наукових праць. – Київ ; Чернівці, 1997. – С. 66–78.

Замлинський, В. О. З високою місією [Текст]
/ В. О. Замлинський // Київський університет імені Тараса Шевченка. Сторінки історії і сьогодення. – Київ, 1994. – С. 39.

Казьмирчук, Г. Вивчаючи минуле, пізнаєш майбутнє [Текст]
/ Г. Казьмирчук // Нариси історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2004. – С. 109–124.

Колесник, В. Ф. Писемні джерела з історії України на сторінках журналу «Чтения в историческом Обществе Нестора-летописца» [Текст] / В. Ф. Колесник, І. І. Смуток // Вісник Київського університету. Історія. – Київ, 1996. – Вип. 34. – С. 3–10.

Колесник, М. П. Внесок науково-історичних товариств Лівобережної України у розвиток вітчизняного слов'янознавства [Текст] : (70-ті роки ХІХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.) / М. П. Колесник // Київська старовина. – Київ, 2004. – № 1. – С. 97–104.

Колесник, М. П. Історичне товариство Нестора-Літописця та його вклад у розвиток історичної науки в Україні [Текст] / М. П. Колесник // Український історичний журнал. – 1995. – № 5. – С. 28–37.

Максимович, М. Нечто об учреждении в Киеве Исторического общества [Текст] / М. Максимович // Киевлянин. – 1872. – 14 декабря.

Матеріал підібрано за інформацією Інтернет-ресурсів:

- 1) <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/view/205/119>
- 2) <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/1589/13.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 3) <http://ephsheir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/1016>
- 4) <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/1382/%d0%9b%d1%83%d0%ba%d0%b0%d1%88%d0%b5%d0%b2%d0%b8%d1%87.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 5) <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2405>

Підготувала головний бібліограф Н. А. Чайка